

פרק כד / ברוריה בן-דוד (וייס)

בתחילת פרק כד אנו קוראים על אויב חדש ואדיר, הכשדים (הבבלים) ועל מלכם נבוכדנצר.

מי היו הכשדים?

הכשדים היו שבט ארמי שהתיישב בבבל מזרוע לאשור והשתלט במרוצת הזמן על כל בקעת שנער. הכשדים כאשורים היו מגזע בני שם. במרוצת הזמן היו הכשדים למעמד השליט בבבל החדשה ושם היה שם נרדף לעם הבבלי.

הערה היסטורית

העמים השמיים הידועים ביותר בימינו הם היהודים והערבים. בלוח העמים נמנו בני שם חם ויפת כשלושת הקבוצות המקיפות את רוב העמים והארצות של עולם המקרא (בר' פרק י ; דה"א א ה-כג). חמישה בנים היו לשם: עילם, אשור, ארפכשד, לוד וארם. פירוט בני יפת וחם מגיע עד הדור הרביעי בלבד, ואילו בני שם נמנים עד הדור העשירי. שם היה הראשון בעשרת הדורות מנח עד אברהם (דה"א א כד-כז). שם היה "אבי כל עבר" (י כא). מצאצאיו היה אברהם הראשון שהכתוב מכנהו העברי (בר' יד יג). כל "עברי" "עבריה" ו"עברים" שבמקרא הם כינויים לבני ישראל ולמיוחסי עבר (בר' יא יד-כז). שם נמנה תמיד ראשון בין בני נח (בר' ה לב ; ט יח ועוד). ייתכן בשל חשיבותו (כאבי כל בני עבר). ע"פ בר' י כא יפת היה הבכור אך הוא נמנה תמיד שלישי. נח ברך את שם ואת יפת : "ברוך ה' אלקי שם... יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם" (בר' ט כו-כז). ברכה זו רומזת על כך שה' עתיד לבחור בישראל מצאצאי שם לעמו ולשכון בתוכו.

מה ידוע לנו על היחסים בין יהודה לבבל?

בפרק כ פס' יב מסופר שסמוך להחלמתו של חזקיהו שלח בראדך בלאדן מלך בבל שליחים ובידיהם ספרים ומנחה אל חזקיהו. בראדך בלאדן נמנה עם השליטים שלא השלימו עם שלטון מלכי אשור והרבה למרוד בהם. הוא ביקש לחבור לחזקיהו כדי להילחם בסנחריב.

מה הייתה דעתו של ישעיהו הנביא על כך?

ישעיהו התנגד לשיתוף הפעולה עם בבל, וניבא על אחרית מרה ליהודה שתיגרם ע"י בעל הברית הבבלי.

איזה תפקיד מלאו הכשדים בחורבנה של אשור?

הכשדים התחברו עם המדיים עלו על נינוה בירת אשור כבשו את העיר והחריבוה וחילקו ביניהם את כל ממלכת אשור. המלך נבו-פלאסר יסד את ממלכת בבל החדשה ושלט בכל נחלת אשור. מלכות הכשדים עלתה לגדולה בימי נבוכדנצר בנו של נבו-פלאסר. נבוכדנצר נמנה עם שושלת מלכים ממוצא כשדי שמשלה בבבל בסוף ימי הבית הראשון למן ימי חזקיהו בערך.

בימיו של יהויקים עלה נבוכדנצר מלך בבל על יהודה. "ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו". כתוצאה מניצחונות מלך בבל על מצרים השתעבדה מלכות יהודה לבבל ואחרי שלש שנים של שעבוד מרד יהויקים בנבוכדנצר.

מן המקראות המקבילים וכן מתעודות בבליות חיצוניות עולה שנבוכדנצר עלה למלחמה על יהויקים מלך יהודה יותר מפעם אחת. בפעם הראשונה אחרי שניצח את פרעה נכה בכרכמיש על נהר פרת. נבוכדנצר הוציא מידי את כל ארצות ארם, את ישראל ואת יהודה שהיו כפופות לפני כן למצרים שפרעה נכו ירש מאשור לאחר מפלתה.

מלך בבל כבש את כל הארצות שהיו נתונות בשעתו לשלטונו של שלמה : "ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר (פרת) ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגשים מנחה ועבדים את שלמה כל ימי חייו... כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר הנהר" (מ"א ה א ד).

על ניצחונותיו של נבוכדנצר אנו לומדים מפס' ז "ולא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו, כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר היתה למלך מצרים". "לא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו", כדי לסייע בידי יהויקים שהמליכו בשעתו למלך על יהודה (כג לד). וזאת לאחר שהוכה חיל פרעה בידי נבוכדנצר בשנה הרביעית ליהויקים (יר' מו ב).

בתחילת ספר דניאל כתוב : שבא נבוכדנצר על ירושלים (א א). חז"ל פירשו את הפסוק : "בשנה הרביעית ליהויקים" (יר' מו ב) הכוונה בשנת שלוש למרדו של יהויקים בנבוכדנצר לאחר שעבדו תחילה שלש שנים. ככתוב : "ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו" (א-ב). יהויקים ובני ממלכתו היו כנועים למלך בבל ונאמנים לו, הביאו לו מס שנתי וסייעו לו במלחמותיו נגד אויביו. כפי שציינו לאחר שלוש שנים של שעבוד מרד יהויקים בנבוכדנצר.

על מה בטח יהויקים?

יהויקים בטח על עזרת מצרים ועל הברית שכרת עם עמים שכנים, אך יהויקים התבדה. במקום לבוא לעזרתו הם מיהרו להתחבר אל המנצח נבוכדנצר.

"וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון וישלחם ביהודה להאבידו כדבר ה' אשר דבר ביד עבדיו הנביאים" (פס' ב).
כפי שניבא ירמיהו "בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשנית לנבוכדנצר מלך בבל" (יר' כה א). "הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה' ואל נבוכדנצר מלך בבל עבדי והבאתים על הארץ הזאת ועל יושביה" (שם פס' ט ואילך). "לא אבה ה' לסלח" (פס' ד).
ה' לא שב מגזר דינו על ממלכת יהודה בגלל מנשה שחטא והחטיא את יהודה (כא ו-יז), בייחוד בגלל הדם הנקי ששפך מנשה (כא טז). גם יהויקים שפך דם נקיים. הוא הוציא להורג את הנביא אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים וביקש להמית גם את ירמיהו (יר' כו כ-כד).

לפי דברי הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש (ד ט) : שפיכות דמים, כל מי שיש בידו עוון זה הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצוות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עוון זה ולא יצילוהו מן הדין. לפי הכתוב בספר במדבר : שפיכות דמים מטמאת את הארץ וגורמת לשכינה שתסתלק מישראל (לה לג-לד).

לפי המסופר בדה"ב (לו ה-ז) עלה נבוכדנצר מלך בבל על יהויקים בשנה האחת עשרה למלכותו ושם אותו "בנחשתיים להליכו בבלה, ומכלי בית ה' הביא נבוכדנצר לבבל". על יהויקים לא כתוב שהובא לבבל כמו שכתוב על יהואחז : "ויביאהו מצרימה" (דה"ב לו ד ; כג לד), או כמו שכתוב בבנו יהויכין : "ויגל את יהויכין בבלה" (פס' טו). "ויבאהו בבלה" (דה"ב לו י).
בסע"ר פרק כה כתוב: שכיוון שאסרו מיד מת באסוריו.

"וישכב יהויקים עם אבתיו, וימלך יהויכין בנו תחתיו" (פס' ו).

"בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו ושלושה חדשים מלך בירושלים, ושם אמו נחשתא בת אלנתן מירושלם". בספר ירמיהו אחד משרי יהויקים נקרא אלנתן בן עכבור (יר' כו כב ; לו יב). במקרא נזכרת כמה פעמים אמו הגבירה (בפרקנו ; יר' כב כו ; כט ב) ככל הנראה הייתה לה השפעה רבה בחצר המלכות.
בספר ירמיהו נקרא יהויכין כניהו. הוא קיצור של השם יכניהו המצוי במקומות שונים במקרא. נראה ששמו הראשון היה יכניהו וכשעלה על כיסא המלכות הוסב שמו ליהויכין, שם הדומה לשם אביו.
נהגו לתת למלך שם חדש כאשר עלה על כיסא המלכות, וכן מצאנו שמלך מכונה בשני שמות כגון: ידידיה שלמה (ש"ב יב כד-כה), עזריה עזיהו (מ"ב טו א ;

יש' ו א; דה"ב כו א), אליקים יהויקים (מ"ב כג לד), מתניה צדקיהו (מ"ב כד יז).

"בעת ההיא עלה עבדי נבוכדנצר מלך בבל ירושלם, ותבא העיר במצור" (פס' י). מכיוון שלא פתח יהויכין לפנייהם את שערי ירושלים שמו עליה עבדי (שרי) נבוכדנצר מצור ומיהרו להודיע למלכם על התפתחות העניינים. יכול להיות שביקשו לדחות את המלחמה עד לבוא מלכם כדי שייקרא הכיבוש על שמו (השוו ש"ב יב כו-כח). "ויבא נבוכדנצר מלך בבל על העיר ועבדיו צרים עליה" (פס' יא). כאשר ראה יהויכין שנבוכדנצר עצמו בא עם חילו והצטרף לעבדיו הצרים על העיר החליט להיכנע. "ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו" (פס' יב). יהויכין פתח את שערי העיר בפני המלך ונכנע לו בלי מלחמה.

מה קיווה יהויכין?

יהויכין קיווה שתמורת הכניעה מלך בבל יתייחס אליו ברחמים.

כיצד התנהג מלך בבל אל יהויכין?

נבוכדנצר הוציא מירושלים ומיהודה את כל אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך, ובכללם האוצרות שהראה חזקיהו בשעתו לשלוחי בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל (כ יג). נבוכדנצר הסיר את הזהב מן הכלים אשר עשה שלמה, כאשר דיבר ה' ביד ישעיהו הנביא: "הנה ימים באים, ונשא כל אשר בביתך ואשר אצרו אבתיך עד היום הזה בבלה לא יותר דבר, אמר ה'". (כ יז; יש' לט ו). נבוכדנצר הגלה את כל יושבי ירושלים, את כל גדולי המקום, השרים, גיבורי החיל- לוחמים נועזים, ייתכן שהכוונה גם לאנשים נכבדים ואצילים (רות ב א). "עשרת אלפים גולה וכל החרש והמסגר, לא נשאר זולת דלת עם הארץ" (פס' יד). דלים ברכוש וחסרי מקצוע ככתוב: "ומן העם הדלים אשר אין להם מאומה" (יר' לט י). אחרי ששדד את כל אוצרות הממלכה והמקדש הגלה לבבל העיר ששימשה כבירת בבל, את יהויכין ואת אם המלך נחשתא בת אלנתן מירושלים ואת נשי המלך ואת סריסיו. אולי הכוונה לאנשים שהיו מופקדים על בית הנשים של המלך. בכלל עשרת אלפים הגולים נמנו שבעת אלפים אנשי החיל, והחרש והמסגר אלף. כלומר: אנשי החיל והמומחים לכלי נשק ותיקונם, ויש המפרשים גם מומחים לביצורים. "מסגר" בהוראת מבצרים- מקומות סגורים. ככתוב: "בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם" (ש"ב כב מו; תה' יח מו) הכוונה ל"גיבורים עושי המלחמה" שמספרם יחד היה שמונת אלפים איש. יש הסוברים שמדובר בשכבה הרוחנית של העם. לפי חז"ל החרש והמסגר הם כינויים לתלמידי חכמים. חרש- שאחד מדבר והכול שותקין. מסגר- שהכול יושבין לפניו ולמדין ממנו (סע"ר כה). ירמיהו מונה עם הגולים גם כוהנים

ונביאים (יר' כט א ואילך) ועם אלה נמנה גם יחזקאל הנביא. את כולם הגלה מלך בבל בבלה.

הייתה זו גלות ראשונה של יהודה לפני החורבן והגלות השלמה, בדומה לגלות הגליל ועבר הירדן ע"י תגלת פלאסר מלך אשור לפני חורבן שומרון וגלות עשרת השבטים.

מדוע הייתה גלות זאת בעלת חשיבות מכרעת לגורל ממלכת יהודה?
מפני שהוגלתה הנהגת העם והגיבורים עושי המלחמה והמומחים לכלי נשק שיכלו לצייד את הצבא במגוון צורכי המלחמה, מעין חיל הנדסה וחיל חימוש.

מה הייתה מטרתו של נבוכדנצר בהגליית האנשים האלה?
נבוכדנצר רצה להכות את יהודה מכה ניצחת, כדי שתיכנע כניעה מוחלטת ולא תנסה להשתחרר מן השעבוד לבבל.

המקרא דן את יהויכין לחובה כמלך אשר עשה "הרע בעיני ה' ככל אשר עשה אביו" (פס' ט). ירמיהו בנבואת פורענות קשה מפקיע אותו ואת זרעו מכיסא המלוכה (יר' כב כד-ל). לפי הירושלמי (שקלים ו ב) חזר יהויכין בתשובה לאחר הגלייתו. חז"ל דרשו שיהויכין בשבתו בבית האסורים בבבל שב בתשובה שלמה, ולא חדל עד שמחל לו הקב"ה על כל עוונותיו (ויק"ר יט סוף ו).

מלך חדש עלה על כיסא המלוכה בחסדו של נבוכדנצר מלך בבל, שלא ביטל את מלכות בית דוד והמליך במקום יהויכין את מתניה דודו תחתיו. מתניה היה בנו של יאשיהו ואחי יהויקים. נבוכדנצר השביע את מתניה שיהיה כנוע ונאמן לו (יח' יז יג-כא). "ויסב את שמו צדקיהו", בדומה לפרעה נכה שהסב את שם אחיו ליהויקים (כג לד), ע"י שינוי השם רצה נבוכדנצר לרמוז שהוא אדוניו. חז"ל דרשו: יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי (הוריות יא ע"ב).

צדקיהו עשה הרע בעיני ה', "ככל אשר עשה יהויקים". ולא למד לקח מסופם המר של יהויקים ושל יהויכין בנו. נבוכדנצר קיווה שצדקיהו לא יעז למרוד בו. אך תקוותו נכזבה. "וימרד צדקיהו במלך בבל", בכך הפר צדקיהו את השבועה בה' לנבוכדנצר וחילל את שם ה'.

מדוע מרד צדקיהו במלך בבל למרות אזהרותיו של ירמיהו וחבריו הנביאים?

לפי רש"י נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה. ורד"ק כתב: האל יתברך שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכול. יחזקאל פירש שסמך צדקיהו על מצרים. "וימרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסים ועם רב, היצלח הימלט העשה אלה והפר ברית ונמלט" (יח' יז טו-טז). בספר מלכים ובדברי הימים לא מסופר על בקשת העזרה ממצרים.

לפי יחזקאל שתי סיבות לעונש. יחזקאל מדגיש את הפן המוסרי. הסיבה הראשונה לעונש לפי יחזקאל, ביזיון השבועה והפרת הברית שבין צדקיהו לבין בבל. וכל המבזה אלה ומפר ברית "לא ימלט" (יח' יז יח). הסיבה השנייה היא חילול כבוד ה'. האלה והברית נעשו בשמו של ה' ולכן המפר אותה מחלל את כבוד ה'. גם ירמיהו מוקיע את מרידתו של צדקיהו במלך בבל כחטא כלפי ה'. ירמיהו מדבר על עצמתו של נבוכדנצר, ולכן המאמצים לפרוק את עולו לא יצליחו. ירמיהו מנבא את גורל הארצות הסמוכות ליהודה: ה' ייתן ביד נבוכדנצר מלך בבל את אדום, מואב, עמון, צור וצידון, ולכן לא תועיל הברית שאותן ארצות רוצות להקים בראשות צדקיהו (יר' כז ו-ז).

הכתוב מתאר בלשון מליצית את גלות יהודה. "כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השלכו אתם מעל פניו" (פס' כ). כפי שכתוב בספר דברים: "ויחר אף ה' בארץ ההיא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה. ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה" (דב' כט כו-כז).